

SADRŽAJ

Uvod: Putin i filozofija	7
I Sovjeti pre svega	17
II Kant, Petar Veliki i filozofija džudoa	31
III Prva predsednikova filozofska ljubav	45
IV Konzervativni preokret	59
V Ruski put	77
VI Evroazijski san	95
VII Dostojevski i Berđajev, lažni par	111
VIII Koje carstvo?	127
IX Ideologija za Evropu i svet	155
X Skretanje u ekstrem	165

UVOD

PUTIN I FILOZOFIJA

Rusija. Početak januara 2014. Visoki funkcioneri, oblasni guverneri, rukovodioci stranke Jedinствена Rusija primaju poseban novogodišnji poklon od predsedničke administracije: filozofska dela! *Naši zadaci* Ivana Iljina, *Filozofija nejednakosti* Nikolaja Berđajeva, *Opravdanje dobra* Vladimira Solovjova, dela ruskih mislilaca XIX i XX veka. Da je Gogolj među živima, opisivao bi ove zvaničnike, redovne goste pomodnih restorana i limuzina, kako sriču stranice pune enigmatičnih spekulacija, te udubljeni iz večeri u večje čupaju sebi kosu s glave. Sam predsednik je nedavno citirao iste autore u svojim najvažnijim govorima, pa je trebalo proniknuti u to šta je želeo da kaže. Najuporniji među njima u tim knjigama pronašli su formule koje čudno zvuče, i osetili neko saglasje epoha: ulogu predvodnika nacije u istinskoj demokratiji, značaj toga da se bude konzervativan, nastojanje da se moral učvrsti u religiji, istorijski zadatak ruskog naroda suočenog sa hiljadugodišnjim neprijateljstvom Zapada... Neki od ovih funkcionera – preciznije, pripadnici kremaljskih odeljenja unutrašnje politike i društvenog planiranja – već u februaru prisustvuju obaveznim konferencijama na temu konzervativizma. U martu je red na rukovodioce Je-

dinstvene Rusije da prate nastavu na Građanskom univerzitetu.¹ Ovaj program nadoknadnog kursa iz filozofije prekinuće naglo jedan istorijski događaj: aneksija Krima. To, međutim, nije razlog za odustajanje. Naprotiv. Dokaz za to pruža činjenica da će se na tek osvojenom Krimu od 10. do 20. avgusta održati omladinski forum „Tauride 2014“. Na njemu filozofi omladini objašnjavaju intelektualne izvore i savremenost „konzervativnog obrta“ čiji je pokretač Vladimir Putin. Među njima je i jedan nastavnik sa prestižnog Moskovskog univerziteta. Boris Mežuev pred prepunom salom podseća da je pred zemljom sudbonosan izbor: „Uzdići se kao posebna civilizacija [...] ili doživeti sebe kao konzervativnog spasitelja Evrope“.² Pridružilo mu se više istoričara filozofije, stručnjaka za rusku misao. Istovremeno, u veličanstvenoj palati na obali mora, nekadašnjoj rezidenciji cara Aleksandra III, drugi filozofi drže predavanja o „konzervativnoj misli u Rusiji“ ili o „povratku Krima Rusiji kao novoj etapi u stvaranju ruske države: od opadanja osamdesetih i devedesetih godina XX veka ka konsolidaciji“. Te 2014, Rusija je sva u filozofiji, a pečat svemu daje predsednik koji i sam citira mislioce.

Da li je Putin stvarno zaljubljenik u filozofiju? Hajde da vidimo! Kao čovek, on je naklonjeniji istoriji, književnosti, a posebno sportu. Putin nije intelektualac. Radije će prepričavati dogodovštine iz mladosti sitnog prestupnika i špijuna, no što će se prisećati svojih

---

¹ Članak „Berđajev u sosu od Putina“ Natalije Galimove objavljen na internet stranici Gazeta.ru, 16. maja 2014.

² Internet sajt Ruskog narodnog fronta, 18. avgust 2014.

sanktpeterburških studija prava. Kad god mu se za to ukaže prilika, pokazuje naklonost ka odlasku u prirodu i vežbanju, a ne čitaonicama. A kada i pomene filozofiju, to je samo da bi se podsmehnuo onima što cepaju dlaku na četiri dela, ili da bi priznao sopstveno neznanje. Ili, pak, filozofiju doživljava poput mnogih drugih Rusa, kao istočnjačku mudrost. Rado citira Lao Cea, „velikog istočnjačkog filozofa“³ i smatra džudo, kojim se i sam bavi, istinskom filozofijom. Rečju, niko se ne bi usudio da Putina nazove intelektualcem.

Uostalom, kao politički rukovodilac nema nameru da nametne neku državnu ideologiju sovjetskog tipa. U programskom tekstu koji objavljuje u trenutku kada postaje vršilac dužnosti predsednika Rusije, „Rusija na prelomu milenijuma“, distancira se od komunističke prošlosti: „Protivim se obnovi zvanične državne ideologije u Rusiji u ma kom obliku. U demokratskoj Rusiji ne bi smelo da dođe do nametanja društvenog konsenzusa bilo koje vrste“.⁴ I to redovno ponavlja: „Ne verujem da nam treba neka vladajuća ideologija ili filozofija. Državom, naravno, može rukovoditi filozof – pod uslovom da isto tako gleda na stvari“.⁵ Putin nema

---

³ Obraćanje na skupu „Biznis i globalizacija“, 15. novembra 2000, na Brunejima. Gotovo sva Putinova obraćanja i govori mogu se naći, na ruskom jeziku, na sajtu predsedništva Rusije: Kremlin.ru. Ovde ih svaki put prenosimo u prevodu autora.

⁴ „Rusija na prelomu milenijuma“, članak koji se pojavio 30. decembra 1999. u više dnevnih novina. Vidi na primer sajt Nezavissimaja Gazeta, www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html.

⁵ Susret sa studentima Univerziteta u Kalinjingradu, 27. juna 2003, Kalinjingrad.

ništa protiv metafizičara, ali ne prihvata Platonovog kralja-filozofa.

Konačno i pre svega, Vladimir Putin je realista. On se u svojim govorima prilagođava političkim prilikama i čuva se ideoloških stega i ograničenja. Želi da sačuva inicijativu. Okružen je mnoštvom *speechwriter*-a koji mu predlažu raznovrsne i motivišuće filozofske reference. Svi oni koje smo intervjuisali, bilo među bivšim predsedničkim savetnicima, komentatorima ili intelektualcima, odbacuju ideju o nekakvoj „Putinovoj filozofiji“. Bio bi to suviše jednostavan zaključak. Ipak, pominju i jedan bitan detalj. Naime, pošto odbace mogućnost da Putin poseduje ili sledi neku filozofsku teoriju, svi oni kreću da nabrajaju imena slavnih mislilaca koji, prema njihovom mišljenju, utiču na njegov doživljaj sveta i delovanja u njemu, te objašnjavaju kako Putin ipak preuzima određene aspekte njihovih teorija.

U stvari, Putin jeste pod uticajem nekih filozofskih ideja. One se prepoznaju i u njegovim govorima i u njegovom ponašanju. Za Putina bi se moglo reći da je u osnovi sovjetski čovek. Kao i svi ostali građani SSSR-a, i on je bio vaspitavan u duhu kvaziverskog poštovanja knjiga i slavnih imena kulture. U Sovjetskom Savezu, baš kao i u Rusiji, ne podsmeva se ni kulturi ni filozofiji koju su studenti svih fakulteta morali da pohađaju. Tokom svojih studija, Vladimir Putin je čuo i za imena i doktrine slavnih ruskih i stranih mislilaca. Osim toga, po povratku iz Istočne Nemačke, a po padu Berlinskog zida, nakon pet godina službovanja u KGB-u koje je tamo proveo, morao je biti iznenađen procvatom izdavačke delatnosti do kojeg je došlo u njegovom od-

sustvu. Tokom nekoliko godina perestrojke, ponovo su, ili čak po prvi put, bila objavljena dela brojnih, nekad zabranjenih autora – religioznih filozofa, mislilaca iz emigracije, slavni stranih književnika. Filozofija je uveliko u modi. Solženjicin se vraća u Rusiju 1994. i obnavlja ideje za koje se verovalo da su davno umrle. Osim toga, Putinov rodni Sankt Peterburg je intelektualna prestonica zemlje. Tamo žive brojni manje-više disidentski orijentisani filozofi. Moguće je da se sa nekima od njih i sreo. U svakom slučaju, uzavreli ambijent novog vremena nije mogao da ga ostavi ravnodušnim, tim pre što je specijalizovana sekcija KGB-a pratila idejne rasprave koje su se tada odvijale u društvu. Uostalom, bilo je dovoljno uključiti televizor da bi se pratile žustre debate u toj oblasti kulture koje je sovjetska propaganda poricala ili izvitoperila.

Pošto je postao predsednik države 2000, Putin je imao potrebu za pragmatičnim i elastičnim ideološkim reperima u zemlji podeljenoj na sovjetske nostalgicare, antikomunističke demokrate i više-manje prosovjetske nacionaliste... Morao je uveriti sugrađane u čvrstinu svojih ideja i postupaka. Ljudi su morali da čuju struktuiran govor. Trebalo je motivisati narod za obnovu zemlje i uputiti jasne smernice rukovodiocima. U zemlji u kojoj su mehanizmi političkog odlučivanja oduvek bili dobro prikriiveni, svaka njegova reč se pažljivo osluškuje. Dakle, nikako nije stvar slučajnosti što je, kao što ćemo kasnije videti, Putin u govorima citirao određene filozofe, a posebno prilikom svojih značajnih obraćanja naciji ili njenim predstavnicima.

Putin se od 2000. naovamo menjao. Nije promenio svoja uverenja, ali ih je sa sve većom odvažnošću isti-

cao, tako da su se ona kristalisala s osloncem na nove reference. Njegov drugi mandat, od 2004. do 2008, jasno obeležava okoštavanje stavova. Treći mandat, koji je počeo 2012, otpočinje u znaku nesumnjivog revanšizma – uperenom kako protiv protestanata koji su se bunili zbog njegovog povratka na vlast, tako i protiv Zapada. Konzervativizmu se okrenuo 2013. Sledeće godine je postao imperijalista. Sve jasnije, Putin je postajao otelotvorenje revanšizma svih onih koji nisu mogli da se pomire sa raspadom Sovjetskog Saveza i njegovim demokratskim preobražajem. Ruski predsednik je želeo da ostavi traga i u istoriji. Za tako nešto bile su mu neophodne ideje duboko ukorenjene u istoriji zemlje. Da li on u njih stvarno veruje ili ne, manje je bitno. Poput Dimitrija Karamazova, junaka Dostojevskog, i Vladimir Putin je možda „otvorenog duha“, istovremeno i cinik i idealista, a jednako iskren u oba slučaja.

Pre nego što se upustimo u istraživanje filozofskih aspekata „putinizma“, recimo koju reč i o predsednikovom okruženju. Ko mu uopšte priča o filozofiji? Ko mu to s oduševljenjem govori o tome šta je poslednje pročitao? Ko mu navodi odlomke iz knjiga napisanih pre sto godina, koji deluju tako savremeno? Pomenimo, pre svega, dvojicu Putinovih bivših savetnika. Prvo, Vladislava Surkova kojeg mediji smatraju Putinovim „Raspućinom“. Ovaj talentovani kreator koncepta „suverene demokratije“, ekspert za „političke tehnologije“ koji stvara *ad hoc* političke partije i omladinske pokrete, ne gubi na uticaju. Nakon što ga jedno vreme nije bilo, postao je predsednikov savetnik za ukrajinske poslove. Po povratku u Kremlj, međutim, postaje zadužen pre

svoga za Ukrajinu. Drugi je Gleb Pavlovski koji je Putinu davao ideje tokom dve hiljaditih, u vreme „dirigovane demokratije“, ali više nije deo predsednikovog intelektualnog okruženja. Prema tvrdnjama naših sagovornika, Putin ne čita novine niti pretražuje internet koji mu, uostalom, ne uliva poverenje. Informiše se na osnovu dostavljenih podataka ili crvenih dosijea koje mu saradnici odlažu na sto. Ko mu dostavlja informacije na osnovu kojih odlučuje?

To su, pre svega, njegovi prijatelji i saveznici bliski klanu *silovika*, potekli iz vojske, policije i tajnih službi, a često poreklom, baš kao i on sam, iz Sankt Peterburga. Ukrštajući izvore i izjave naših ruskih sagovornika, navešćemo sedmoricu koji gotovo svakodnevno učestvuju u predsednikovom političkom odlučivanju. To su: Aleksandar Bortnikov, direktora FSB-a od 2008; Aleksandar Bastrikin, predsednik Istražnog komiteta Ruske Federacije, kriminolog i stari Putinov prijatelj; Igor Sečin, drugi Sanktpeterburžanin vrlo blizak Putinu, predsednik odbora direktora Rosnjefta, za kojeg se sumnja da je najodgovorniji za hapšenje Mihaila Hodorovskog, a kojeg je *Financial Times* 2010. proglasio za „trećeg najmoćnijeg čoveka“ (nakon Putina i Medvedeva); Jurij Kovalčuk, oligarh duboko uključen u bankarski i medijski sektor; Vladimir Jakunjin, predsednik Ruskih železnica do avgusta 2015; ministar odbrane Sergej Šojgu; a u manjoj meri i Dimitri Rogozin, vicepremijer zadužen za vojno-industrijski sektor inače vrlo angažovan tokom ukrajinske krize... U ovoj grupi, najviše interesovanja za istraživanje ruske misli i konzervativne vizije sveta pokazao je Vladimir Jakunjin. Pošto je stekao doktorat iz političkih nauka, Jakunjin je počeo

da organizuje vrlo skupe intelektualne susrete u vezi sa „dijalogom civilizacija“. Zagovornik je agresivnih anti-zapadnih gledišta, a kao veliki vernik svake godine za Uskrs odlazi u Jerusalem kako bi odatle preneo „sveti plamen“ koji se tamo pojavljuje na čudesan način. Jakunjin, dakle, sebe prikazuje kao jednu od perjanica verske i moralne obnove u Rusiji. Konačno, ako i nisu političari, još dva čoveka utiču na razmišljanja ruskog predsednika. Čuveni filmograf Nikita Mihalkov koji već dve decenije pretenduje da bude personifikacija post-komunističke obnove „bele Rusije“. Izvesno je da predsedniku, sa kojim je blizak, priča o tome šta čita. Videćemo da ga je upravo on upoznao sa delima filozofa Ivana Iljina. Na kraju, izgleda da Putin ima i svog ispovednika, oca Tihona Ševkunova. Ovaj bivši student moskovske filmske škole sada je iguman Sretenjskog manastira u centru Moskve. On je moćan i zastrašujuć. Smatra se da ima velikog uticaja na predsednika.⁶

Šta je ishod ovih susreta, prepričavanja pročitano, zajedničke vizija sveta članova ove družbe? To je jedna doktrina o kojoj se već nekoliko godina samo nagađa, ali koja se sve jasnije razotkriva. Neprobojna i nepredvidiva, baš kao i sama Putinova ličnost, ta doktrina je složena. No, pošto smo sami pročitali i nanovo iščitali klasike ruske misli (od kojih svi nisu ni prevedeni na francuski), intervjuisali upućene komentatore i aktere intelektualnog života u Rusiji, analizirali govore Vladimira Putina od stupanja na mesto predsednika naovamo, slika je počela da dobija obrise. Ova doktrina ima

---

⁶ Vidi, pre svega, članak *FT Magazina*, „Putin and the monk“, Čarlsa Klovera (Charles Clover), od 25. januara 2013.

više slojeva: polazeći od preuzetog sovjetskog nasleđa i simuliranog liberalizma, u prvi plan je izbila jedna konzervativna vizija sveta. Kao druga, tu je ideja o specifičnom ruskom putu. I kao treće, imperijalni san koji nadahnjuju evroazijski mislioci. I sve to pod znamenjem jedne filozofije sa naučnim pretenzijama.

Ta hibridna i nestalna doktrina nam svima najavljuje burnu budućnost. Videćemo.